

Ιστορική και εξελικτική πορεία των μαθησιακών δυσκολιών και σύγχρονες θεραπευτικές κατευθύνσεις

ΞΗΡΟΥ Χ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω των ραγδαίων εξελίξεων στην επιστήμη και την τεχνολογία αλλά και λόγω των αυξημένων απαιτήσεων για ακαδημαϊκή μάθηση που επιβάλλουν οι σύγχρονες, κυρίως δυτικές, κοινωνίες γίνεται μια σημαντική προσπάθεια από επιστήμονες της Εκπαίδευσης και της Υγείας για τη μελέτη, την πρόγνωση και την αποκατάσταση των Ειδικών Μαθησιακών Δυσκολιών. Οι συστηματικές ερευνητικές προσπάθειες για την κατανόηση της αιτιολογίας, της αναπτυξιακής πορείας, της θεραπευτικής αντιμετώπισης και της έκβασης των μαθησιακών δυσκολιών έχουν ιστορία μόλις 20 με 25 έτη περίπου. Στο παρόν άρθρο θα γίνει μια σύντομη ανασκόπηση της εξελικτικής πορείας των Μαθησιακών Δυσκολιών.

Λέξεις κλειδιά: Μαθησιακές δυσκολίες, Δυσλεξία, Ιστορική Αναδρομή, Σύγχρονες θεραπευτικές προσεγγίσεις.

ΟΡΙΣΜΟΣ

Οι Μαθησιακές Δυσκολίες είναι ένας γενικός όρος, ο οποίος αναφέρεται σε μια ανομοιογενή ομάδα διαταραχών οι οποίες εκδηλώνονται με σημαντικές δυσκολίες στην πρόσκτηση και χρήση ικανοτήτων ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης, γραφής, συλλογισμού ή μαθηματικών ικανοτήτων. Οι διαταραχές αυτές είναι εγγενείς στο άτομο και αποδίδονται σε δυσλειτουργία του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Αν και μια μαθησιακή δυσκολία μπορεί να εμφανίζεται μαζί με άλλες μειονεξίες (π.χ. αισθητηριακή βλάβη, νοητική καθυστέρηση, κοινωνικές και συναισθηματικές διαταραχές) ή περιβαλλοντικές επιδράσεις (πολιτισμικές διαφορές, ακατάλληλη διδασκαλία κ.α.), δεν είναι το άμεσο αποτέλεσμα αυτών των καταστάσεων ή επιδράσεων'. (Κάκουρος & Μανιαδάκη 2004, Τσιάντης 1988, Α.Ο.Τ.Α. 1991, Case-Smith 2005, Case-Smith, Allen & Pratt 1996, Connecticut State Department of Education 1999, Pratt & Allen 1989).

Εργοθεραπεύτρια, «Παιδιατρικό Ινστιτούτο»
& θεραπευτική ομάδα «Αγωγή του Λόγου»

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Την πορεία των Μαθησιακών Δυσκολιών (σε πολλές βιβλιογραφίες ταυτίζεται με τον όρο "Δυσλεξία") μπορούμε να την χωρίσουμε χρονολογικά σε 3 περιόδους:

- A. Από την Αρχαιότητα μέχρι το 1917
- B. Από το 1917 μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και
- Γ. Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι σήμερα.

Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

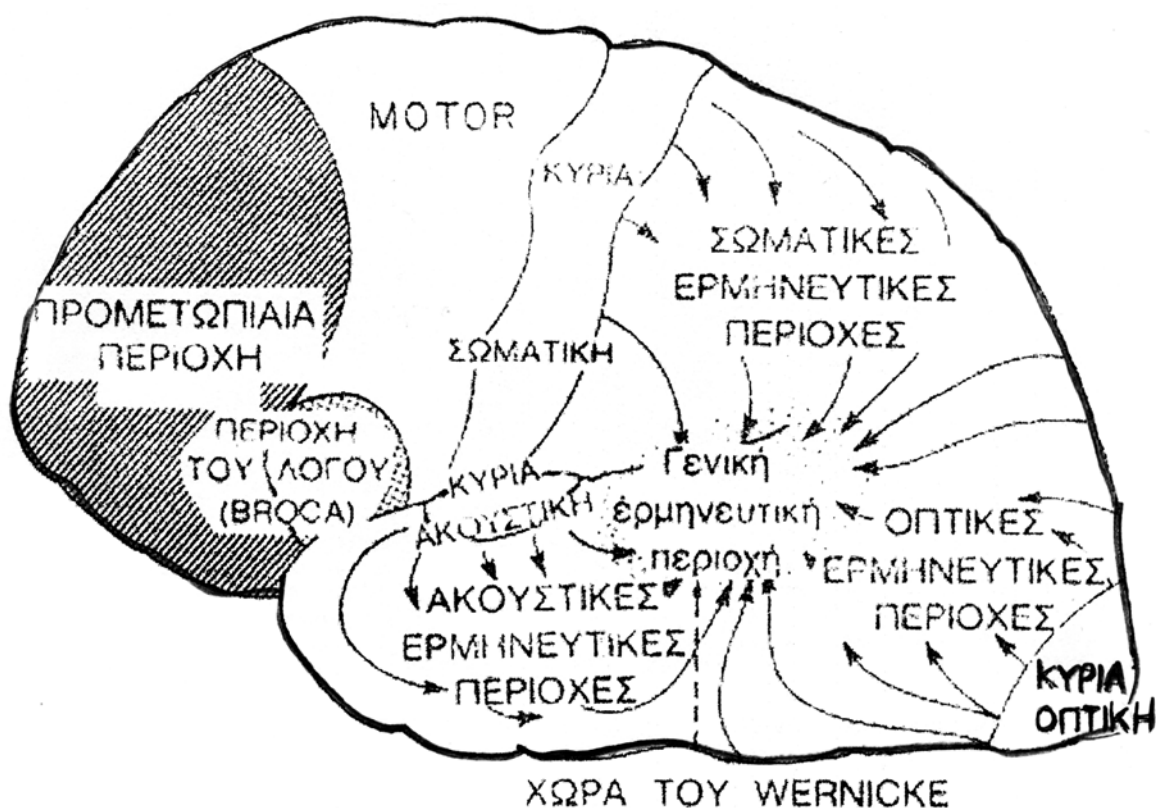
Πριν ακόμα από τα χρόνια του Ιπποκράτη έχουν αναφερθεί περιπτώσεις αφασίας με διαταραχές στην έκφραση και κατανόηση του λόγου. Στο κείμενο του Ιπποκράτη " ΠΕΡΙ ΙΕΡΗΣ ΝΟΣΟΥ " συναντάμε ένα πρώτο ορισμό της επιστήμης της Νευροψυχολογίας η οποία, όπως θα αναφέρουμε και παρακάτω, ασχολείται τόσο με την κατανόηση της αιτιολογίας όσο και με την απο-

κατάσταση της Δυσλεξίας και των Μαθησιακών Δυσκολιών.

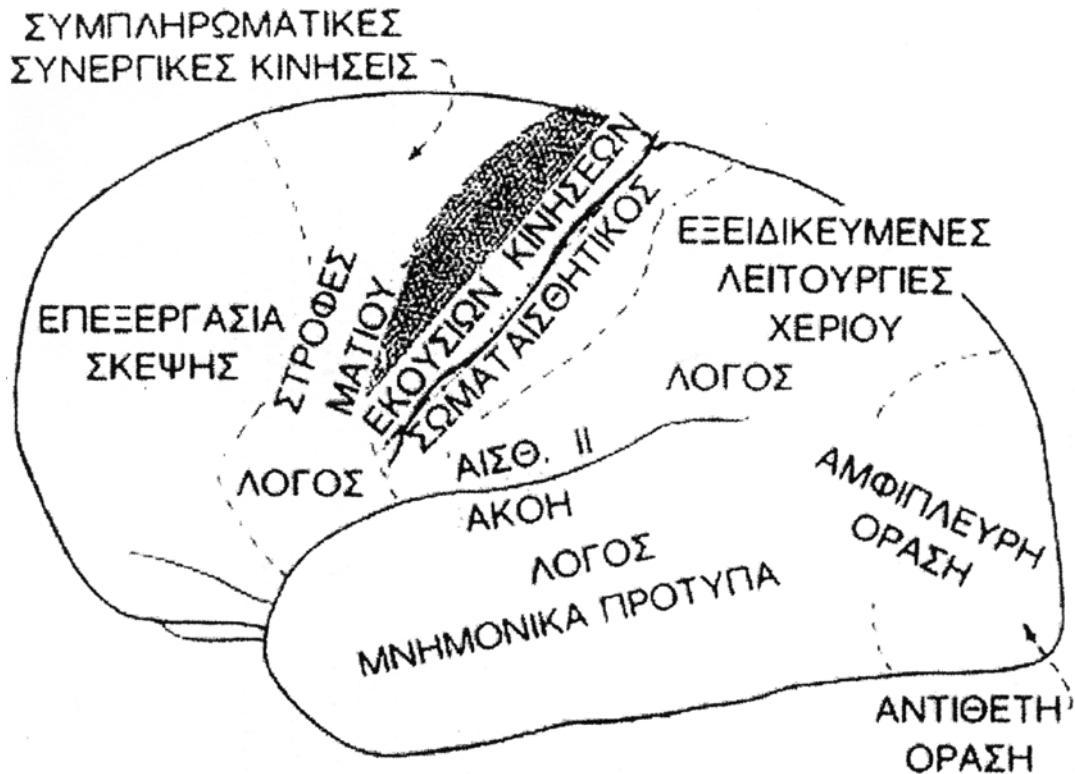
Το 1676 ο J.Schmidt περιγράφει, για πρώτη φορά, ένα είδος αφασίας όπου σε παράλυση της δεξιάς πλευράς του σώματος παρατήρησε σε ασθενή δυνατότητα γραφής καθ' υπαγόρευση αλλιά αδυναμία κατανόησης του κειμένου που ο ίδιος έγραψε, αδυναμία στην έκφραση απόψεων και αντικαταστάσεις λέξεων.

Το 1861, ο Broca ανακαλύπτει την περιοχή του εγκεφάλου η οποία είναι υπεύθυνη για την λεκτική έκφραση και δίνει το έναυσμα να ξεκινήσουν έρευνες για να εντοπιστούν οι περιοχές του εγκεφάλου που ευθύνονται για την γραφή και την ανάγνωση (εικόνα 1 & 2).

Το 1865, ανακαλύπτεται ότι οργανικές βλάβες στη μεσαία περιοχή του κυρίαρχου εγκεφαλικού ημισφαιρίου ευθύνονταν για δυσκολίες στην γλωσσική έκφραση.

Εικ. 1: Οργάνωση των σωματικών, ακουστικών και οπτικών συνειρμικών περιοχών. Σημειώνονται επίσης, η προμετωπιαία περιοχή και το πεδίο του λόγου - περιοχή ή έλικα του Broca (Guyton, Α. (1990), "Φυσιολογία του ανθρώπου", Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας).

Εικ. 2: Λειτουργικές περιοχές του εγκεφαλικού φλοιού όπως καθορίζονται με την ηλεκτρική διέγερση κατά τη διάρκεια νευροχειρουργικών επεμβάσεων και με τη νευρολογική εξέταση αρρώστων μετά από καταστροφή περιοχών του φλοιού. Σημειώνεται η περιοχή του λόγου ή περιοχή Broca (Guyton, Α. (1990), "Φυσιολογία του ανθρώπου", Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας)

Το 1867, ο Ogle χρησιμοποιεί τον όρο «Αγραφία» για να την διακρίνει από την Αφασία και να συμπεράνει ότι: οι δυο διαταραχές δεν σχετίζονται μεταξύ τους.

Ο Brastian το 1869, υποστήριξε ότι δυσκολίες στην αναγνωστική ικανότητα οφείλονται σε βλάβες στην περιοχή Broca.

Το 1877 ο Kussmaul, εισάγει τον όρο «Λεξική Τύφλωση» (word blindness) για την περιγραφή αφασικών ασθενών που είχαν απωλέσει μόνο την αναγνωστική τους ικανότητα και αμέσως μετά ο Berlin εισάγει τον όρο «Δυσλεξία» για την ίδια διαταραχή. Ακολουθούν και άλλοι επιστήμονες όπως ο Hinshelwood, το 1896 και οι Morgan και Kerr την ίδια χρονική περίοδο, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον όρο 'Κληρονομική Λεξική Τύφλωση' και χωρίς ανατομική απόδειξη αποδίδουν το πρόβλημα σε ανωμαλίες της γωνιάδους

έλικας. Το 1906 ο Jacson χρησιμοποιεί τον όρο 'Άλεξία' ενώ ταυτόχρονα οι Γάλλοι συνθέτουν τον όρο 'Κληρονομική Τυφλολεξία'.

Το 1917 ο Hinshelwood, ταυτόχρονα με την ονομασία 'Σύμφυτη Λεξική Τύφλωση' υποστηρίζει ότι, αιτία όλων αυτών δεν είναι οργανική εγκεφαλική βλάβη αλλά ανωριμότητα των εγκεφαλικών κέντρων, η λειτουργία των οποίων είναι υπεύθυνη για την οπτική μνήμη λέξεων και γραμμάτων και εντοπίζεται στην αριστερή γωνιάδου ηλικία.

Έτσι, κλείνει η πρώτη περίοδος με πολλές υποθέσεις και προσπάθειες προσέγγισης του θέματος, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν ανατομικά, αποδεικτικά και ερευνητικά στοιχεία (Αγαλιώτης 2000, Δράκος 2002, Θωμαΐδου 1999, Καπετάνιος 1999, Καραπέτσας 1997, Τζουριάδου 1990, Pratt & Allen 1989).

Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Σταθμό στην μελέτη των δυσκολιών μάθησης αποτελεί ο Samuel Orton το 1937, ο οποίος με τον όρο 'Στρεφουσμβολία' κάνει τη πρώτη φαινομενολογική περιγραφή των δυσκολιών ανάγνωσης που τις αποδίδει σε νευρολογικούς παράγοντες. Η υπόθεσή του ήταν ότι, στο αριστερό εγκεφαλικό ημισφαίριο τα γράμματα καταγράφονται ως προς τον προσανατολισμό και τη θέση τους όπως τα αντιλαμβάνομαστε οπτικά ενώ στο δεξί καταγράφονται με καθρεπτικό τρόπο. Σύμφωνα με αυτή την θεωρία, οι αριστερόχειρες που καταφεύγουν για πληροφόρηση στο δεξί κυρίως εγκεφαλικό ημισφαίριο λαμβάνουν λανθασμένες πληροφορίες λόγω της καθρεπτικής καταγραφής. Οι απόψεις του δεν έγιναν δεκτές από τη ευρύτερη επιστημονική κοινότητα, παρά την λογικότητά τους, ωστόσο άνοιξε ο δρόμος για έρευνα και προβληματισμό και η συμβολή του αυτή οδήγησε το 1949 στην ίδρυση της Εταιρείας Δυσλεξίας η οποία έφερε το όνομά του. Από τότε ο όρος 'Δυσλεξία' άρχισε να χρησιμοποιείται συχνότατα από κλινικούς και εκπαιδευτικούς και έχει φτάσει στο σημείο να χρησιμοποιείται ακόμα και ως συνώνυμος των όρων της διαταραχής της ανάγνωσης και των Μαθησιακών Δυσκολιών γενικότερα.

Μετά τον Orton, άρχισε να αυξάνει το ενδιαφέρον για τη μελέτη του φαινομένου των δυσκολιών μάθησης και διατυπώθηκαν ποικίλοι όροι όπως: Ειδική Δυσλεξία, Ειδική Δυσκολία Ανάγνωσης, Λεγασθένεια, Δυσαριθμσία, Δυσφασία, Δυσγραφία, Δυσορθογραφία, Ειδική Εξελεγκτική Διαταραχή, Ειδική Μαθησιακή Δυσκολία και άλλοι πολλοί.

Το 1930, παρατηρείται ότι τα αγόρια με δυσκολίες μάθησης υπερβαίνουν τα κορίτσια σε ποσοστό 4:1, περίπου. Το 1937-1943, ο Obredane διαπιστώνει σε έρευνές του με παιδιά με δυσκολίες μάθησης, συνολικά παθολογικά φαινόμενα όπως είναι η ελλιπίης αίσθηση του χώρου και του χρόνου. Χρησιμοποιεί τον όρο Dyslecture (Δυσλεξία) για να περιγράψει δυσκολίες στην ανάγνωση χωρίς να υφίστανται αισθητηριακά, κινητικά ή νοητικά ελλείμματα (Ζάχος 2001, Θωμαΐδου 1999, Καπετάνιος 1999, Καραπέτσας 1997, Τζουριάδου 1990, Pratt & Allen 1989).

Γ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, λόγω των πολλών κρανιοεγκεφαλικών κακώσεων που συνέβησαν, υπήρξε ορόσημο στην πληρέστερη μελέτη της παθολογίας και της λειτουργικότητας του εγκεφάλου. Έτσι στην σύγχρονη εποχή υπάρχουν 4 κυρίως κατευθύνσεις όσον αφορά την μελέτη των Μαθησιακών Δυσκολιών. Αυτές είναι:

- A. στατιστικές μελέτες
- B. παιδαγωγικές προσεγγίσεις
- Γ. ψυχολογική ερμηνεία και αντιμετώπιση
- Δ. νευροψυχολογική προσέγγιση

Το 1974, γίνεται η πρώτη προσπάθεια για να προσδιοριστεί η διαταραχή των Μαθηματικών η οποία αναφέρεται και ως 'Αναπτυξιακή Δυσαριθμσία' (developmental dyscalculia) από τον Kosci. Το 1992, ο Wong διατύπωσε την άποψη ότι οι διαταραχές στην προφορική και γραπτή έκφραση είναι κλινικά σημαντικές αφού πολλές φορές σχετίζονται και με διαταραχές στην ανάγνωση.

Στην περίοδο αυτή συναντάμε και τον ορισμό 'Ελάχιστη Εγκεφαλική Δυσλειτουργία' (minimal brain damage) η οποία περιλαμβάνει: μικρά νευρολογικά ευρήματα, ανώμαλο εγκεφαλογράφημα, δυσαρμονία στην κίνηση, δυσδιάκριτες ανεπάρκειες κ.τ.λ.. Από το 1960 και μετά επικρατεί ο όρος 'Μαθησιακή Δυσκολία' ο οποίος στιγματίζει λιγότερο και περιλαμβάνει όλες τις διαταραχές (Ζάχος 2001, Θωμαΐδου 1999, Καπετάνιος 1999, Καραπέτσας 1997, Καρτασίδου 2004, Μάρκου 1998, Μπουρσίε 1986, Νικολιάου-Παπαναγιώτου 2001, Ντέιβις 2000, Τζουριάδου 1990, Pratt & Allen 1989).

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες να αντιμετωπιστούν οι Μαθησιακές Δυσκολίες με φαρμακευτικούς παράγοντες χωρίς προς το παρόν να υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα που τεκμηριώνουν τη χρήση συγκεκριμένου ή συνδυασμό φαρμακευτικών σκευασμάτων. Αυτό που αντιμετωπίζεται φαρμακευτικά είναι η υπερκινητικότητα που ίσως να συνυπάρχει στα παιδιά με Μαθησιακές Δυσκολίες (Κάκουρος & Μανιαδάκη 2004, Καραπέτσας 1997, Μάρκου 1994, Τζουριάδου 1990).

Ποικίλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις έχουν κατακλίσει τα τελευταία χρόνια τους παιδαγωγικούς κύκλους με κύριο σκοπό την οργανωμένη και συστηματική βοήθεια ώστε να μπορέσουν τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες να ανταπεξέλθουν στο σχολείο (Καραντζής 2001, Μάρκου 1994, Μαυρομάτη 1995, Τζουριάδου 1990, Φλωράτου 1994).

Τέλος, σύγχρονες νευροψυχολογικές προσεγγίσεις αποκατάστασης που αντιμετωπίζουν κυρίως, τα σημεία νευροψυχολογικής ανωριμότητας των παιδιών αυτών είναι: **1)** η θεωρία και θεραπεία της Αισθητηριακής Ολοκλήρωσης της Dr. Ayres, **2)** η τεχνική ακουστικο-ψυχοφωνολογικής εξάσκησης του Tomatis, **3)** το θεραπευτικό πρότυπο ισοροπιών του Bakker, **4)** η νευροψυχολογική θέση του Luria, **5)** η θεραπευτική προσέγγιση του R. Davis, **6)** η διαγνωστική και θεραπευτική μέθοδος βασισμένη στην οφθαλμοκίνηση του Θ. Παυλίδη και άλλες θεραπευτικές προσεγγίσεις τις οποίες ευελπιστούμε να τις αναλύσουμε σε ένα μελλοντικό άρθρο (Καραπέτσας 1997, Καρτασιδου 2004, Νικολιάου & Παπαναγιώτου 2001, Α.Ο.Τ.Α. 1991, Bundy, Lane & Murray 2002, Case-Smith 2005, Creek 1990, Kramer & Hinojosa 1993, Kurtz 2003, Molineux 1993, Neistadt & Crepeau 1998, Pratt & Allen 1989, Sladyk 2003, Stein & Roose 2000).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξένη βιβλιογραφία:

- American Occupational Therapy Association, (1991), Statement: Occupational Therapy Provision for Children with Learning Disabilities and / or Mild to Moderate Perceptual Deficits. The American Journal of Occupational Therapy, 45.
- Bundy, A.C., Murray, E.A., (2002), Sensory Integration: A. Jean Ayres` Theory Revisited, in: Sensory Integration: Theory and Practice, Bundy, A.C., Lane, S.J., Murray, E.A., (edit.), 2nd. edit., Philadelphia: F. A. Davis Company.
- Case-Smith J., (2005), Occupational Therapy for Children, 5th Edition, St. Louis: Mosby.
- Creek, J., (1990), Occupational Therapy and Mental Health, Edinburgh: Churchill Livingstone.
- Kurtz, L.A., (2003), How to Help a Clumsy Child: Strategies for young children with developmental motor concerns. London & New York: Jessica Kingsley Publishers.
- Molineux M., (1993), Improving Home Programme Compliance of Children with Learning Disabilities", The Australian Occupational Therapy Journal, 40.
- Neistadt, E.M., Crepeau, B.E., (1998), Learning Disabilities. In: Willard & Spackman`s Occupational Therapy, 9th, ed., Philadelphia: J.B. Lippincott Comp.
- Sladyk, K., (2003), O.T. Study Cards In a Box, New Jersey: Slack Incorporated.
- Stein, F., Roose, B., (2000), Learning Disabilities. In: Pocket Guide to Treatment in Occupational Therapy, San Diego: Singular Thomson Learning by Singular Publishing Group.

Ελληνική Βιβλιογραφία:

- Ζάχος, Γ., Ζάχος, Δ., (2001), Δυσλεξία: Αντιμέτωπιση – Αποκατάσταση. Οδηγίες εφαρμογής προγράμματος. Αθήνα: Κέντρο Ψυχολογικών Μελετών.
- Θωμάϊδου, Λ., (1999), Δυσλεξία: Μύθος και Πραγματικότητα. Εργοθεραπεία-Σ.Ε.Ε., Τευχ. 12.
- Κάκουρος, Ε., Μανιαδάκη, Κ., (2004), Ψυχοπαθολογία Παιδιών και Εφήβων. Αθήνα: Τυποθήτω.
- Καπετάνιος, Β., (1999), Δυσλεξία: Ιστορική-Εξελικτική Πορεία. Εργοθεραπεία-Σ.Ε.Ε., Τευχ. 12.
- Καπετάνιος, Β., (2005), Μαθησιακές Δυσκολίες – Νευροψυχολογική Εργοθεραπεία. Εργοθεραπεία-Σ.Ε.Ε., Τευχ. 22, 2005.
- Καραντζής, Ι., (2004), Τα προβλήματα της μνήμης των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες στην αριθμητική και την ανάγνωση. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δάρδανος.
- Καραπέτσας, Α., Β., (1997), Η Δυσλεξία στο Παιδί: Διάγνωση και Θεραπεία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καρτασιδου, Λ., (2004), Μάθηση μέσω Κίνησης. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Μάρκου, Σ., (1998), Δυσλεξία: Αριστεροχειρία – Κινητική Αδεξιότητα – Υπερκινητικότητα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρομάτη Θ., (1999), Η διδασκαλία της ορθογραφίας με εικονογραφήματα. Αθήνα: Εκδ. Ελληνικά Γράμματα
- Μπουρσιέ, Α., (1986), Αντιμέτωπιση της Δυσλεξίας. Αθήνα: Κέδρος.
- Νικολιάου-Παπαναγιώτου, Α., (2001), Σύγχρονη αντιμετώπιση νοητικών, γλωσσικών και κινητικών διαταραχών στα παιδιά. Παιδιατρική, Τευχ. 64
- Ντέιβις, Ρ., Ντ., (2000), Το χάρισμα της Δυσλεξίας. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.
- Τζουριάδου Μ., Μίχου Μ., Λεβάντη Ε., Καλλιδικάκη Θ., Σακελλαρίου Γ., Καρανάνος Γ., Μπιτζαράκης Π., Νικόδημος Σ., Παπαθεοφίλου Ρ., Στρωματάς Ν., Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού, (1990), Σεμινάριο: Μαθησιακές Δυσκολίες. Σύγχρονες απόψεις και τάσεις. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσιάντης Γ., Μανωλόπουλος Σ., (επιμελ.), (1988), Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη, τόμος Β´.
- Φλωράτου Μ., (1992), Μαθησιακές Δυσκολίες και όχι Τεμπελιά. Αθήνα : Εκδ. Οδυσσεάς.